

הלכות ממרים

יש בכללן תשע מצוות: שלש מצוות עשה, ושש מצוות לא תעשה, וזה הוא פירושן:

- (א) לעשות על פי התורה שאמרו לנו בית דין הגדול.
- (ב) שלא לסור מדבריהם.
- (ג) שלא להוסיף על התורה, לא במצוות שבכתב ולא בפרושן שלמדנו מפי השמועה.
- (ד) שלא לגרע מן הכל.
- (ה) שלא לקלל אב ואם.
- (ו) שלא להכותם.
- (ז) לכבדם.
- (ח) ליראם.
- (ט) שלא יהיה הדין סורר ומורה על קול אביו ואמו.

ובאור מצוות אלו בפירקים אלו:

פרק ראשון

א בית דין הגדול שבירושלים הם עקר תורה שבפעל פה, והם צמודי ההוראה, ומהם חק ומשפט יוצא לכל ישראל, ועליהן הכטיחה תורה. שנאמר: על פי התורה אשר יורוד - זו מצוות עשה. וכל המאמין במשה רבנו ובתורתו - חייב לסמוך מעשה הדת עליהן ולשען עליהן.

ב כל מי שאינו עושה כהוראתן - עובר בלא תעשה, שנאמר: לא תסור מכל הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל.

ואין לוקין על לאו זה, מפני שנמתן לאזהרת מיתת בית דין; שכל חכם שמורה על דבריהם - מיתתו כחוק, שנאמר: והאיש אשר יעשה כדון וגומר.

אחד דברים שלמדו אותן מפי השמועה, והם תורה שבפעל פה;

ואחד דברים שלמדו מפי דעתם באחת מן המדות שהתורה נדרשת בהן, ונראה בעיניהם שדבר זה כף הוא;

ואחד דברים שעשאו סג לתורה, ולפי מה שהשעה צריכה, והן הגזרות והפקנות והמנהגות -

כל אחד ואחד מאלו השלשה דברים מצות עשה לשמע להן, והעובר על כל אחד מהן - עובר בלא תעשה.

הרי הוא אומר: על פי התורה אשר יורוד - אלו הפקנות והגזרות והמנהגות, שיורו בהם לרבים כדי לחזק הדת ולתקן העולם;

ועל המשפט אשר יאמרו - אלו דברים שלמדו אותן מן הדין באחת מן המדות שהתורה נדרשת בהן;

מכל הדבר אשר יגידו לך - זו הקבלה שקבלו איש מפי איש.

ג דברי קבלה - אין בהן מחלקת לעולם. וכל דבר שתמצא בו מחלקת - בידוע שאינו קבלה ממשה רבנו. והדברים שלמדו מן הדין, אם הסכימו עליהן בית דין הגדול כלן - הרי הסכימו; ואם נחלקו בהן - הולכין אחר הרב, ומוציאין הדין אחר הרבים. וכן הגזרות והפקנות והמנהגות, אם ראו מקצתן שראוי לגזר גזרה או לתקן תקנה או שניחיו העם המנהג הזה, וראו מקצתן שאין ראוי לגזר גזרה זו ולא לתקן תקנה זו ולא להניח מנהג זה - נושאים ונותנים אלו כנגד אלו, והולכין אחר רבן, ומוציאין הדבר אחר הרבים.

ד כשהיה בית דין הגדול קיים, לא היתה מחלקת בישראל. אלא כל דין שנולד בו ספק לאחד מישראל - שואל לבית דין שבעירו. אם ידעו - אמרו לו; אם לאו - הרי השואל עם אותו בית דין או עם שלוחיו עולין לירושלים ושואלין לבית דין שבהר הבית אם ידעו - אמרו לו; אם לאו - הכל באין לבית דין שעל פתח העזרה. אם ידעו - אמרו להן; ואם לאו - הכל באין ללשכת הגזית לבית דין הגדול ושואלין. אם היה הדבר שנולד בו הספק לכל ידוע אצל בית דין הגדול, בין מפי הקבלה בין מפי המדה שדנו בה - אומרים מיד;

אם לא היה הדבר ברור אצל בית דין הגדול - דנין בו בשעתן, ונושאים ונותנים בדבר עד שיסכימו כלן, או יצמדו למנן וילכו אחר הרב, ויאמרו לכל השואלים: כף הלכה, והולכין להן.

משבטל בית דין הגדול רכחה מחלקת בישראל, זה מטמא ונותן טעם לדבריו, וזה מטהר ונותן טעם לדבריו; זה אוסר, וזה מתיר.

ה שני חכמים או שני דינים שנוחלקו שלא בזמן הסנהדרין, או עד שלא היה הדבר ברור להן, בין בזמן אחד בין בזה אחר זה, אחד מטהר ואחד מטמא, אחד אוסר ואחד מתיר, אם אינך יודע להיכן הדין נוטה: בשל תורה - הלך אחר המתמיר, בשל סופרים - הלך אחר המקל.

פרק שני

א בית דין גדול שדרשו באחת מן המדות כפי מה שנראה בעיניהם שהדין כף, ודנו דין, ועמד אחריהם בית דין אחר, ונראה לו טעם אחר לסתור אותו - הרי זה סותר, ודן כפי מה שנראה בעיניו.

שנאמר: אל השפט אשר יהיה בימים ההם - אינך חייב ללכת אלא אחר בית דין שבדורך.

ב בית דין שגזרו גזרה או תקנו תקנה והנהיגו מנהג, ופשט הדבר בכל ישראל, ועמד אחריהם בית דין אחר ובקש לבטל דברים הראשונים, ולעקר אותה הפקנה ואותה הגזרה ואותו המנהג - אינו יכול עד שיהיה גדול מן הראשונים בתקמה ובמנין.

היה גדול בתקמה אכל לא במנין, במנין אכל לא בתקמה - אינו יכול לבטל את

דבריו. אפלו בטל הטעם שבגללו גזרו הראשונים או התקינו - אין האחרונים יכולין לבטל עד שיהיו גדולים מהם.

והיאך יהיו גדולים מהם במגזן, הואיל וכל בית דין ובית דין של שבועים ואתד הוא? זה מגזן חכמי הדור, שהסקימו וקבלו הדבר שאמרו בית דין הגדול ולא תלקו בו.

ג במה דברים אמורים? בדברים שלא אסרו אותן כדי לעשות סיג לתורה, אלא כשאר דיני תורה;

אבל דברים שראו בית דין לגזר ולאסרן לעשות סיג, אם פשט אסורן בכל [ישראל] - אין בית דין גדול אחר יכול לעקרו ולהתינון. אפלו הנה גדול מן הראשונים.

ד ויש לבית דין לעקר אף דברים אלו לפי שעה, אף על פי שהוא קטן מן הראשונים; שלא יהו גזרות אלו חמורין מדברי תורה עצמה, שאפלו דברי תורה יש לכל בית דין לעקרו הנראת שעה.

כיצד? בית דין שראו לחזק הדת ולעשות סיג כדי שלא יעברו העם על דברי תורה - מפני ועונשין שלא פדין; אבל אין קובעין הדבר לדורות ואומרים שהלכה כן הוא. וכן אם ראו לפי שעה לבטל מצות עשה או לעבור על מצות לא תעשה, כדי להחזיר רבים לדת או להציל רבים מישראל מלהפשיל בדברים אחרים - עושין לפי מה שצריכה השעה.

כשם שהרופא חותך דו או רגלו של זה, כדי שיתנהו פלו; כך בית דין מורים בזמן מן הזמנים לעבור על קצת מצות לפי שעה, כדי שיתקיימו [כלם].

כדרך שאמרו חכמים הראשונים: חלל עליו שבת אחת, כדי שישמר שבתות הרבה.

ה בית דין שגזרו להן לגזר גזרה או למקן תקנה או להנהיג מנהג - צריכין להתישב בדבר ולידע תחלה אם רב הצבור יכולין לעמד בהן או אם אין יכולין לעמד. ולעולם אין גוזרין גזרה על הצבור, אלא אם כן רב הצבור יכולין לעמד בה.

ו הרי שגזרו בית דין גזרה, ודמו שרב הקהל יכולין לעמד בה, ואחר שגזרוה פקפקו העם בה ולא פשטה ברב הקהל - הרי זו בטלה, ואינן רשאים לכף את העם ללכת בה.

ז גזרו ודמו שפשטה בכל ישראל, ועמד הדבר כן שנים רבות, ולאחר זמן מרבה עמד בית דין אחר ובדק בכל ישראל וראה שאין אותה הגזרה פושטת בכל ישראל - יש לו רשות לבטל, ואפלו הנה פחות מבית דין הראשון בחכמה ובמגזן.

ח וכל בית דין שהתיר שני דברים - אל ימהר להתיר דבר שלישי.

ט הואיל ויש לבית דין לגזר ולאסר דבר המתיר ועמד אסורו לדורות, וכן יש להן להתיר אסורי תורה לפי שעה, מהו זה שהזהירה התורה: לא תספן עליו ולא תגרע ממנו?

שלא להוסיף על דברי תורה ולא לגרע מהן ולקבץ הדבר לעולם בדבר שהוא מן התורה, בין בתורה שבכתב בין בתורה שבעל פה.

כיצד? הרי כתוב בתורה: לא תבטל גדי בחלב אמו. מפי השמועה למדו, שזה הכתוב אסר לבטל ולאכל בשר בחלב, בין בשר בהמה בין בשר חיה; אבל בשר העוף - מתיר בחלב מן התורה. אם יבוא בית דין ויתיר בשר חיה בחלב - הרי זה גורע;

ואם יאסר בשר העוף ויאמר שהוא בכלל הגדי והוא אסור מן התורה - הרי זה מוסיף. אבל אם אמר: בשר העוף מתיר מן התורה, ואנו נאסר אותו, ונודיע לעם שהוא גזרה, שלא יבוא מן הדבר חוקה ויאמרו: העוף מתיר מפני שלא נתפרש, כך התייה מתיר שהרי לא נתפרשה;

ויבוא אחר לומר: אף בשר בהמה מתיר, חוץ מן העז;

ויבוא אחר לומר: אף בשר העז מתיר בחלב פרה או הכבשה, שלא נאמר אלא 'אמו', שהיא מינו;

ויבוא אחר לומר: אף בחלב העז שאינה אמו מתיר, שלא נאמר אלא 'אמו';

לפיכך נאסר כל בשר בחלב, אפלו בשר עוף - אין זה מוסיף, אלא עושה סיג לתורה. וכן כל פיוצא כזה.

פרק שלישי

א מי שאינו מודה בתורה שבעל פה - אינו זקן ממרא האמור בתורה; אלא הרי זה בכלל האפיקורוסין, [ומיתתו בכל אדם].

ב מאחר שנתפרסם שהוא כופר בתורה שבעל פה - [מורידין אותו] ולא מעלין. ובהרי הוא כשאר כל האפיקורוסין והאומרים אין תורה מן השמים והמוסרין והמומרים. שכל אלו אינם בכלל ישראל, ואין צריך לא עדים ולא התראה ולא דגנים, [אלא כל ההורג אחד מהן - עשה מצוה גדולה והסיר המכשול].

ג במה דברים אמורים? באיש שכפר בתורה שבעל פה במחשבתו ובדברים שגזרו לו, והלך אחר דעתו וקבלה ואחר שרירות לבו, וכופר בתורה שבעל פה תחלה, כצדוק וביתוס וכן כל התועים אחריו.

אבל בני התועים האלה וכני בנייהם, שהדיחו אותם אבותם, ונולדו בין הקראים וגדלו אותם על דעתם - הרי הוא כתינוק שנשקה ביניהם וגדלוהו, ואינו נריז לאחו בדרכי המצות, שהרי הוא כאנוס.

ואף על פי ששמע אחר כך [שהוא יהודי, וראה היהודים ודתם] - הרי הוא כאנוס, שהרי גדלוהו על טעותם. כך אלו שאמרנו, האוחזים בדרכי אבותם הקראים שטעו. לפיכך ראוי להתוודן בתשובה, ולמשכם בדברי שלום, עד שיתורו לאיתן התורה.

ד אבל זקן ממרא האמור בתורה הוא חכם אחד מחכמי ישראל, שיש בידו קבלה ודן ומורה בדברי תורה כמו שידונו יורו כל חכמי ישראל, שבאת לו מחלקת בדין מן הדינים עם בית דין הגדול, ולא חזר לדבריהם, אלא חלק עליהם והורה לעשות שלא כהוראתן - גזרה עליו תורה מיתה. ומתורה, ויש לו חלק לעולם הבא. אף על פי שהוא דן ונה דגנים, הוא קבל והם קבלו - הרי התורה חלקה להם כבוד. ואם רצו בית דין למחל על כבודן ולהניחו - אינן יכולין, כדי שלא ירבו מחלוקות בישראל.

פָּרָק רְבִיעִי

א זה שחלק על בית דין הגדול בדבר שחזיבין על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת, בין שהיו הן אוסרים והוא מחיר בין שהיו הן מתירין והוא אוסר - הרי זה חזיב מיתה. אפלו הוא הנה אומר מפי הקבלה, ואמר: כך קבלתי מרבתי, והן אומרים: כך נראה בעינינו שהדין נותן, הואיל ונשא עליהן בדבר, ועשה או שהורה לעשות - הרי זה חזיב.

ואין צריך לומר אם הם מורים מפי הקבלה. וכן אם חלק עליהם בגונה מן הגזרות שגזרו בדבר שיש בשגגתו חטאת וזדונו כרת, כגון שהתיר החמץ ביום ארבעה עשר בניסן בשעה ששית, או אסרו בהנאה בשעה חמישית - הרי זה חזיב מיתה. וכן כל כיוצא בזה.

ב אחד שנחלקו בדבר שחזיבין על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת, או שנחלקו בדבר המביא לידי דבר שחזיבין על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת.

כיצד? נחלקו באשה זו אם היא ערוה אם לאו, אם מראה דם זה מטמא באשה או לא, אם זו טמאה לדה או לא, אם זו נכה או לא, אם חלב זה אסור או מותר,

וכל כיוצא באלו - הרי חולק בדבר שחזיבין על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת. וכיצד דבר המביא לידי דבר שחזיבין על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת?

כגון שנחלקו בעבור שנה, אם מעפרים עד הפורים או בכל אדר - הרי זה חזיב; שזה מביא לידי חמץ בפסח. וכן אם נחלקו בדין מדיני ממונות או במגזן הדינין שדיני דיני ממונות - הרי זה חזיב; שהרי לדבריו של זה שאומר שזה חזיב לזה, כל שנטל ממנו - כדן נטל, ועל פי בית דין נטל;

ולדבריו של זה שאומר פטור, או שאמר שאין אלו ראויין לדון, כל שננטל - גזל הוא בידו, ואם קדש בו אשה - אינה מקדשת;

ולדברי האומר שלו נטל, הבא עליה במזיד - ענוש כרת, בשוגג - חזיב חטאת; ונקצא הדבר מביא לידי דבר שחזיבין על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת.

וכן אם נחלקו בדיני מכות, אם זה חזיב מלקות או אינו, או שחלק במגזן הדינין שלוקין בפניהם - הרי זה חזיב; שהרי לדברי האומר אינו לוקה - חובלין הם בו, וחזיבין לשלם, וכל שיטל מהן - כדן נוטל; ולדברי האומר בן מלקות הוא, כל שיטל מהן - גזל הוא בידו, ואם קדש בו אשה - אינה מקדשת.

וכן אם נחלקו בערכין או בחרמין, אם זה חזיב לתן או אינו - הרי זה חזיב; שהרי לדברי האומר אינו חזיב לתן, אם לקחו ממנו - הרי זה גזל, והמקדש בו אשה - אינה מקדשת.

וכן אם חלק עליהן בפדיון קדשים, אם נפדו או לא נפדו - הרי זה חזיב; שהרי לדברי האומר אין זה פדיון, אם קדש בו אשה - אינה מקדשת. וכן אם נחלקו בעריפת העגלה, אם אלו חזיבין להביא או לא - הרי זה חזיב; שהרי לדברי האומר חזיבים להביא - הרי היא אסורה בהנאה, והמקדש בו אשה - אינה מקדשת. וכן אם נחלקו בערלה. וכן אם נחלקו בלקט שכחה ופאה, אם זה לעניים או לבעל הבית

ה אין זקן ממרא חזיב מיתה עד שיהא חכם שהגיע להוראה סמוך בסנהדרין, ויחלק על בית דין בדבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת, או בתפלין, ויורה לעשות כהוראתו או יעשה הוא על פי הוראתו, ויחלק עליהן והן יושבין בלשכת הגזית. אבל אם היה תלמיד שלא הגיע להוראה והורה לעשות - פטור. שנאמר: כי יפלא ממך דבר למשפט - מי שלא יפלא ממנו אלא דבר מפלא.

ו היה חכם מפלא של בית דין, וחלק, ושנה ולמד לאחרים כדבריו, אבל לא הורה לעשות - פטור.

שנאמר: והאיש אשר יעשה כדון. לא שיאמר כדון, אלא יורה לעשות או יעשה הוא בעצמו.

ז מצאן חוץ למקומן והמרה עליהן - פטור.

שנאמר: וקמת ועלית אל המקום - מלמד, שהמקום גורם לו מיתה.

וכל אלו וכיוצא בהן שהן פטורין מן המיתה, יש לבית דין הגדול לגדותם ולהפרישן ולהכותן ולמנען מללמד, כפי מה שינראה להן שהדבר צריך לכך.

ח וכיצד דנין זקן ממרא? בעת שיפלא דבר יורה בו חכם המגיע להוראה, בין בדבר שינראה בעיניו בין בדבר שקבל מרבתי - הרי הוא והחולקין עמו עולין לירושלים, ובאין לבית דין שעל פתח הר הבית. אומרים להן בית דין: כך הוא הדין. אם שמע וקבל - מוטב; ואם לאו - באין כלן לבית דין שעל פתח העזרה, ואומרים להם גם הם: כך הוא הדין.

אם קבלו - ילכו להן; ואם לאו - כלן באין לבית דין הגדול ללשכת הגזית, שמשם הורה יוצאת לכל ישראל. שנאמר: מן המקום ההוא אשר יבחר יי. ובית דין אומר להם: כך הוא הדין, ויוצאין כלן.

חזר זה החכם לעירו ושנה ולמד כדרך שהוא למוד - הרי זה פטור.

הורה לעשות או שעשה כהוראתו - חזיב מיתה, ואינו צריך התראה. אפלו נתן טעם לדבריו - אין שומעין לו.

אלא פינן שבאו עדים שעשה כהוראתו או שהורה לאחרים לעשות - גומרין דינו למיתה בבית דין שבצירו, ותופסין אותו ומעלין אותו משם לירושלים.

ואין ממתין אותו בבית דין שבצירו, ולא בבית דין הגדול שיצא חוץ לירושלים, אלא מעלין אותו לבית דין הגדול שבירושלים.

ועד הרגל משמרין אותו, וחונקין אותו ברגל. שנאמר: וכל ישראל ישמעו ויראו; מכלל שצריך הכרזה.

וארבעה צריכין הכרזה: זקן ממרא, ועדים זוממין, ותמסית, ובן סוטר ומורה; שהרי בכלן נאמר: ישמעו ויראו.

ה הרי זה תיב; שהרי לדברי האומר לבעל הבית - הרי זה גזל ביד העני, ואם קדש בו אשה - אינה מקדשת. וכן אם חלק עליהן באב מאבות הטמאה, כגון נגעי בשר או נגעי בתים או נגעי בגדים - הרי זה תיב; שהרי לדברי האומר טהור - מותר להכנס במקדש ולאכל קדשים; ולדברי האומר טמא, אם נכנס או אכל במזיד - עונש כרת, ובשוגג - תיב חטאת. וכן אם נחלקו בטוהרת מצרע, אם יש לזה טהרה או אין לו. וכן אם נחלקו בהשקאת סוטה, אם זו צריכה לשמות או אינה צריכה - הרי זה תיב; שהרי לדברי האומר צריכה, אם מת הבעל קדם שתשתה - הרי זה אסורה ליבמה; ולדברי האומר אינה צריכה - מתנתבמת.

וכן כל פיוצא בזה - צריכין לבדק ולחקור אם היתה מחלקת זו מביאה לידי דבר זה, ודבר זה מביא לידי דבר שני, אפילו אחר מאה דברים, אם יבוא בסוף לדבר שזדונו כרת ושגתו חטאת, בין שהיה הנזק מקל והן מחמירין בין שהיה הוא מחמיר והן מקלין - תיב.

ג ואם לא תביא המחלקת לידי כך - הרי זה פטור. חוץ ממצות תפלין בלבד. כיצד? הורה להוסיף טוטפת תמישית בתפלין ויעשנה חמש טוטפות - הרי זה תיב. והוא שיעשה בתחלה ארבעה בתים כהלכתן זה, ויביא תמישית וידבק בחיצון; שהבית החיצון שאינו רואה את האויר - תמיד פסול. וחיוב זקן ממרא על דבר זה - הלכה מפי הסבלה. אבל אם נחלקו בשאר מצות, כגון שחלק בדבר מדברי לולב או ציצית או שופר, זה אומר פסול, וזה אומר בשר, זה אומר יציא ודי תוכתו, וזה אומר לא יצא, זה אומר טהור, וזה אומר שני לטמאה - הרי זה פטור מן המיתה. וכן כל פיוצא בזה.

פרק חמישי

א המקלל אביו ואמו - נסקל; שנאמר: אביו ואמו קלל, דמיו בו. ואחד המקלל בתורתו או לאחר מיתתו - הרי זה נסקל. וצריך עדים והתראה, כשאר כל מחיבי מיתות בית דין. ואחד האיש ואחד האשה, וכן הטמטום והאנדורגיניוס. והוא שיהיו גדולים שהגיעו לכלל הענישין.

ב אינו תיב סקילה עד שיקללם בשם מן השמות המיוחדין; אבל אם קללם בכנוי - פטור מן הסקילה, ולוקה בדרך שלוקה על קללת כל אדם כשר מישראל.

ג וכן המקלל אבי אביו ואבי אמו - הרי זה במקלל אחד משאר הקהל.

ד אזהרה של מקלל אביו ואמו מנין? עגש שמענו בפרוש, אבל האזהרה הרי היא בכלל לא תקלל חרש. הואיל והוא מזהר שלא לקלל אדם מישראל, הרי אביו בכלל ישראל.

ה המכה אביו ואמו - מיתתו בחנק; שנאמר: מכה אביו ואמו מות יומת. וצריך עדים והתראה, כשאר כל מחיבי מיתת בית דין. ואחד האיש ואחד האשה, וכן הטמטום והאנדורגיניוס. והוא שיעשו לכלל ענישין. אינו תיב חנק עד שיעשה בהן חבורה; אבל אם לא עשה בהן חבורה - הרי זה כמכה אחד מישראל. והמכה אותן לאחר מיתה - פטור.

ו מי שהכה את אביו על אנו וחרשו - תיב ונתרג. שאי אפשר שיעשה חרש בלא חבורה, אלא יצאת טפת דם בפנים באזן ונתחרש.

ז המקיז דם לאביו, או שהיה רופא וחתף לו בשר או איבר - פטור. אף על פי שהוא פטור, לכתחלה לא יעשה. או להוציא סלון מבשר אביו או אמו - לא יוציא, שמא יעשה חבורה. במה דברים אמורים? כשיש שם אחר לעשות; אבל אם אין שם מי שיעשה אלא הוא, ויהי הן מצטרפין - הרי זה מקיז וחתף כפי מה שירשהו לעשות.

ח אזהרה של מכה אביו מנין? עגש שמענו, אזהרה לא שמענו. הואיל והוא מזהר שלא להכות אדם מישראל - הרי אביו ואמו בכלל.

ט שתוקי - תיב על אמו, ואינו תיב על אביו.

אף על פי שנבדקה אמו ואמרה: בן פלוני הוא - אינו נסקל או נחנק על פיה.

אבל בנו מן השפחה ומן העובדת לוכבים - אינו תיב לא על אביו ולא על אמו.

וכן גר שהורתו שלא בקרשה, אף על פי שלדתו בקרשה - אינו תיב על מפת אביו וקללתו.

י בשם שאינו תיב על אביו, כך אינו תיב על אמו. שנאמר: ומקלל אביו ואמו. את שהוא תיב על אביו - תיב על אמו, וזה שאינו תיב על אביו - אינו תיב על אמו.

יא הגר אסור לקלל אביו העובד כוכבים ולהפכותו. ולא יבנהו. כדי שלא יאמרו: באו מקדשה תמורה לקרשה קלה, שהרי זה מבנה אביו. אלא נוהג בו מקצת כבוד. אבל העבד - אין לו יחוס, אלא הרי אביו כמי שאינו אביו לכל דבר, אף על פי שושפתחרו.

יב מי שהיו אביו ואמו רשעים גמורים ועובדי עברות, אפילו נגמר דינן להריגה והם יוצאים להרג - אסור להפכותן ולקללם. ואם קלל או חבל בהן - פטור. ואם עשו תשובה - הרי זה תיב, ונתרג עליהן, אף על פי שהרי הן יוצאין למיתה.

במה דברים אמורים? בבנו; אבל אחר שבא והכהו וקללו אחר שנגמר דינו, אף על פי שעשה תשובה - הרי זה פטור, הואיל והוא הולך למיתה. ואם בישו - תיב בקנס המביש.

יג עבר אביו ואמו על עברה שלוקין עליה, והיה הוא חזן לפני הדנינים - לא יכה אותם. וכן אם נתחבו נדוי - לא יהיה שליית לנדותם. ולא ידחף אותם ולא יבנה אותם בשליחות בית דין, אף על פי שהן ראויין לכף ולא עשו תשובה.

יד לכל אין הפן נעשה שליח להכותו ולקללו, חוץ ממסית ומדיית. שהרי אמרה תורה: לא תחמל ולא תכסה עליו.

טו מי שנתחייב שבועה לבנו - כך ראינו בו תמיד, שאינו משביעו בשבועת האלה, שהרי זה בא לקללת אביו, אלא משביעו שבועה שאין בה אלה. וכבר בארנו, שהאב שהרג את בנו - אין אחד מאחיו של נהרג נעשה גואל הדם. ולא על הכאה ולא על הקללה בלבד הקפידה תורה, אלא אף על הבזיון. שכל המבזה אביו או אמו, אפלו בדברים ואפלו ברמיזה - הרי זה ארור מפי הגבורה. שנאמר: ארור מקלה אביו ואמו. והרי הוא אומר: עין תלעג לאב ותבו ליקהת אם וגומר. ויש לבית דין להכות על זה מכת מרדות ולענש כפי מה שיראו.

פרק ששי

א כבוד אב ואם - מצות עשה גדולה. וכן מורא אב ואם. שקל אותן הכתוב בכבודו ובמוראו.

כתוב: כבוד את אביך ואת אמך, וכתוב: כבוד את יי מהונך. ובאביו ואמו כתוב: איש אמו ואביו תיראו, וכתוב: את יי אלהיך תירא. בדרך שצוה על כבוד שמו הגדול ומוראו, כך צוה על כבודם ומוראם.

ב המקלל אביו או אמו - בסקילה, והמגדף - בסקילה. הנה השנה אותן בענש. הקדים אב לאם לכבוד, והקדים אם לאב למורא. ללמד ששניהם שווים, בין למורא בין לכבוד.

ג אי זהו מורא, ואי זהו כבוד? מורא - לא עומד במקומו, ולא יושב במקומו, ולא סותר את דבריו, ולא מכריע את דבריו.

ולא יקרא לו בשמו, לא בתויו ולא במותו, אלא אומר: אבא מרי. הנה שם אביו או שם רבו בשם אחרים - משנה את שמם. יראה לי, שאין נזהר בכך אלא בשם שהוא פלא, שאין הכל דשין בו; אבל השמות שקוראין בהן את העם, כגון אברהם יצחק ויעקב משה וכיוצא בהן, בכל לשון ובכל זמן - קורא בהן לאחרים שלא בפניו, ואין בכך כלום.

אי זהו כבוד? מאכיל ומשקה, מלביש ומכסה - משל האב. ואם אין ממון לאב, ויש ממון לבן - כופין אותו ונן אביו ואמו כפי מה שהוא יכול. ומוציא ומכניס ומשמשו בשאר הדברים שהשמשים משמשים בהן את הרב. ועומד מפניו בדרך שהוא עומד מפני רבו.

ד והאב שהיה תלמיד בנו - אין האב עומד מפני הבן, אבל הבן עומד מפני אביו, אף על פי שהוא תלמידו.

והיב לכבודו בשאר דרכיו בשעת עשיית משאו ומתנו ועשיית תפציו. כיצד? הנשמע בדבר אביו למקום - לא יאמר: מהרוני בשביל עצמי! פטרוני בשביל עצמי! אלא: מהרוני בשביל אבא! פטרוני בשביל אבא! וכן כל פיוצא בזה, לעולם יכלל בכלל דבריו שהוא חושש בכבוד אביו ושמירתו ממנו.

ה ותיב לכבודו אפלו לאחר מותו. כיצד? הנה אומר דבר שמועה מפיו - לא יאמר: כך אמר אבא; אלא אומר: כך אמר אבא מרי, אני כפרת משקבו. במה דברים אמורים? בתוך שנים עשר חדש שלאחר מיתתו; אבל לאחר שנים עשר חדש - אומר: זכרונו לחיי העולם הבא.

ו אחד האיש ואחד האשה חייבין במורא וכבוד; אלא שהאיש יש בידו לעשות, והאשה אין בידה לעשות, שהרי רשות אחרים עליה. לפיכך, אם נתגרשה או נתאלמנה - הרי שניהם שווים.

ז עד היכן הוא כבוד אב ואם? אפלו נטלו כיס של זהובים שלו והשליכו בפניו לים - לא יכלימם, ולא יצעק בפניהם, ולא יכעס כנגדם; אלא יקבל גזירת הכתוב וישתק. ועד היכן מוראן? אפלו הנה לובש בגדים תמורות ויושב בראש בפני הקהל, וכא אביו ואמו וקרעו בגדיו והכוהו בראשו וירקו בפניו - לא יכלימם, אלא ישתק ויירא ויפחד ממלך מלכי המלכים שצוהו בכך. שאלו מלך בשך נדם גזר עליו דבר שהוא מצער יתר מזה - לא היה יכול לפרסם בדבר; קל וחמר למי שאמר והיה העולם כרצונו.

ח אף על פי שבכך נצטוינו, אסור לאדם להכביד עלו על בניו ולדקדק בכבודו עמהם, שלא יביאם לידי מכשול, אלא ימחל ויתעלם; שהאב שמחל על כבודו - כבודו מחול.

ט והמכה בנו גדול - מנדין אותו, שהרי הוא עובר על ולפני עור לא תתן מכשל.

י מי שנטרפה דעתו של אביו או של אמו - משתדל לנהג עמהם כפי דעתם עד שירחם עליהן. ואם אי אפשר לו לעמד מפני שנשתשו ביותר - יניחם וילך לו, ויצוה אחרים להנהיגם כראוי להם.

יא הממזר חייב בכבוד אביו ומוראו, אף על פי שהוא פטור על מפתו וקללתו עד שיצשה תשובה.

אפלו היה אביו נשע ובעל עברות - מכבדו ומתירא ממנו. ראהו עובר על דברי תורה - לא יאמר לו: אבא, עברת על דברי תורה! אלא יאמר לו: אבא, כתוב בתורה כך וכך? כאלו הוא שואל ממנו, ולא כמזהירו.

יב מי שאמר לו אביו לעבור על דברי תורה, בין שאמר לו לעבור על מצות לא תעשה או לבטל מצות עשה, אפלו של דבריהם - הרי זה לא ישמע לו. שנאמר: איש אמו ואביו תיראו ואת שבתתי תשמרו - בלכם חייבין בכבודי.

יג אמר לו אביו: השקני מים! ויש בידו לעשות מצוה: אם אפשר למצוה שתעשה על ידי אחרים - תעשה, ויתעסק בכבוד אביו; שאין מבטלין מצוה מפני מצוה. ואם אין שם אחרים לעשותה - יתעסק במצוה ויניח כבוד אביו; שהוא ואביו חייבים בדבר מצוה.

ותלמוד תורה גדול מכבוד אב ואם.

יד אמר לו אביו: השקני מים! ואמרה לו אמו: השקני מים! - מניח כבוד אמו ועוסק בכבוד אביו תחלה, מפני שהוא ואמו תיבין בכבוד אביו.

טו תיב אדם לכבד את אשת אביו, אף על פי שאינה אמו, כל זמן שאביו קיים; שזה ככלל כבוד אביו.

וכן מכבד בעל אמו, כל זמן שאמו קיימת; אבל לאחר מיתתה - אינו תיב. ומדוברי סופרים, שיהיה אדם תיב בכבוד אחיו הגדול ככבוד אביו.

פרק שביעי

א בן סורר ומורה האמור בתורה, הרי נתפרשה בו סקילה; ולא ענש הכתוב אלא אם בן הזהיר, ותיבן הזהיר?

לא תאכלו על הדם - לא תאכל אכילה המביאה לידי שפיכות דמים; וזו אכילת בן סורר ומורה, שאינו נהרג אלא על אכילה מכערת שאכל.

שנאמר: וזלל וסבא. מפי השמועה למדו, שזולל הוא האופל בשר ברעבתנות, וסבא - השותה יין ברעבתנות.

ב אכילה זו שהוא תיב עליה - דברים הרבה יש בהם, והן כגון הלכה מפי הקבלה. אינו תיב סקילה עד שיגנב משל אביו ויקנה בשר בזול ויין בזול; ויאכל וישתה חוץ מרשות אביו בתבורה שכלן ופחותיו; ויאכל הבשר חי ואינו חי, מבשל ואינו מבשל, פדרף שהגנבים אוכלים, וישתה היין מזורף שהגרנגנים שותים. והוא שיאכל משקל חמשים דינרין מבשר זה במלוגמא אחת, וישתה חצי לג מיין זה בבת אחת.

גנב משל אביו, ואכל אכילה זו ברשות אביו; או שגנב משל אחרים, ואכל אכילה זו המכערת בין ברשות אביו בין ברשות אחרים - הרי זה פטור. וכן אם גנב משל אביו, ואכל אכילה מכערת כזו ברשות אחרים, והיתה אכילת מצוה אפלו מדבריהם (או אכילת עברה אפלו מדבריהם) - פטור. שנאמר: איננו שמע בקלנו - שאינו עובר באכילה זו אלא על קולם. יצא זה שעבר בה על דברי תורה, או שאכלה בדבר מצוה.

כיצד? אכל אכילה זו המכערת עם התבורה הרעה שאוכל עמהם בדבר מצוה, או שאכלו מעשר שני בירושלים, אפלו אכלו בתנחומי אבלים שהיא מצוה מדבריהם - הרי זה פטור. וכן אם אכלה מנבלות וטרפות, שקצים ורמשים, אפלו אכל בתענית צבור שהיא עברה מדבריהם - הרי זה פטור מן המיתה.

ג אכל כל מאכל ולא אכל בשר בהמה, אף על פי שאכל אכילה זו מבשר העוף - פטור.

ואם אכל אכילה זו מבשר בהמה, והשלים התמשים דינרים מבשר העוף - תיב. שתה כל משקה ולא שתה יין - פטור.

ד אכל בשר חי ושתה יין חי - פטור; שזה קרי הוא, ואין אדם יכול להמשיך בזה. וכן אם אכל בשר מליח ביום השלישי למליחתו, או שתה יין מגתו - פטור; שאין אדם יכול להמשיך בזה.

ה לא ענש הכתוב קטן שלא בא לכלל המצות. וכן איש שגדל והרי הוא ברשות עצמו - אינו נסקל מפני שגנב ואכל ושתה אכילה זו המכערת. הא כיצד? מפי

השמועה למדו, שאין דין זה אלא בכך שלש עשרה שנה ניום אחד שהביא שתי שערות, עד שיקיף כל הגיד; ואחר שיקיף השער כל הגיד - הרי הוא ברשות עצמו ואינו נסקל.

ו כל זמיו של בן סורר ומורה אינו אלא שלשה חדשים מאחר שיביא שתי שערות. לפי שאפשר שתתעבר אשתו ויהיה עברה נכר בשלשה חדשים, ונאמר: כי יהיה לאיש בן סורר ומורה - ולא אב סורר ומורה. הא למדת, שאם הקיף השער את כל הגיד קדם שישלים שלשה חדשים - הרי זה פטור.

ז כיצד דנין בן סורר ומורה? מביאין אותו אביו ואמו תחלה לבית דין של שלשה ואומרים להן: בנגנו זה סורר ומרה. ומביאין שני עדים שגנב משל אביו, וקנה בשר ויין בטה שגנב, ואכל אותה אכילה האמורה אחר ההתראה. וזו היא ערות הראשונה. ומלקין אותו כשאר תיבי מלקיות, שנאמר: ויפרו אתו ולא ישמע אליהם.

חור ונגנב משל אביו ואכל אכילה זו - אביו ואמו מביאין אותו לבית דין של שלשה ועשרים, ומביאין שני עדים ומעידין עליו שגנב ואכל אכילה זו האמורה אחר שהתרו בו. וזו היא ערות אחרונה. אפלו היו השנים הראשונים הם האחרונים. ואחר שמקבלין עדיהן כדרך אבות שמה הקיף השער את כל הגיד. אם לא הקיף ולא שלמו לו שלשה חדשים - גומרין דינו כדרך כל הרוגי בית דין וסוקלין אותו. ואינו נסקל עד שיהיו שם שלשה הראשונים. שנאמר: בנגנו זה - זהו שלקה בפניכם.

ח ואם מתלו לו אביו ואמו קדם שיגמר דינו - פטור.

ט ברח עד שלא נגמר דינו, ואחר כך הקיף השער מלמטה - פטור. ואם משנגמר דינו ברת, אפלו הזקין - כל עת שימצא יסקל; שכל מי שנגמר דינו - הרי הוא כהורג ואין לו דם.

י הנה אביו רוצה ואמו אינה רוצה, אמו רוצה ואביו אינו רוצה - אינו נעשה בן סורר ומורה. שנאמר: ותפשו בו אביו ואמו.

יג הנה אחר מהן גדם או חגר או אלם או סומא או חרש - אינו נעשה בן סורר ומורה. שנאמר: ותפשו בו - ולא גדמים; והוציאו אתו - ולא חגרים; ואמרו - ולא אלמים; בנגנו זה - ולא סומים; איננו שמע בקלנו - ולא חרשים.

יא גזבת הכתוב הוא שישקל בן סורר ומורה. אבל הבת - אינה גוזבת בדין זה, שאין בדיקה להמשיך באכילה ושתיה כאיש. שנאמר: בן - ולא בת, ולא טמטום ואנדרוגינוס.

יב טמטום שנקרע ונמצא נכר - אינו נעשה בן סורר ומורה. שנאמר: כי יהיה לאיש בן סורר ומורה - עד שיהיה בן משעת התראה.

יג בן סורר ומורה צריך הכרזה. כיצד מכריזין עליו? כותבין לכל ישראל: בבית דין פלוני סקלנו פלוני מפני שנהג בן סורר ומורה.

יד בן סורר ומורה הרי הוא ככל הרוגי בית דין שפמונם ליורשיהן; שאף על פי שאביו גרם לו סקילה - הרי הוא יורש כל נכסיו.